

EGON SCHALLMAYER, KORDULA EIBL, JOACHIM OTT, GERHARD PREUSS, ESTHER WITTKOPF, *Corpus der griechischen und lateinischen Beneficiarien — Inschriften des Römischen Reiches. Der römische Weihebezirk von Osterburken, I, Stuttgart, 1990*

Cu această lucrare științifică impunătoare, studiile de istoric și arheologie romană s-au îmbogățit cu o operă cum în ultimele decenii nu s-a mai editat: un corpus de inscripții grecești și latinești din întregul Imperiu roman. Punctul de pornire pentru aceasta au fost, după cum ne comunică în prefață coordonatorul lucrării, E. Schallmayer, descoperirea și cercetarea stației de beneficiari de la Osterburken, pe limesul Germaniei Superior. Intenția echipei de cercetători este de a încadra descoperirile de la Osterburken în cadrul mai larg al problemei beneficiarilor în Imperiul roman. Această problemă dispune, după Schallmayer, de o documentare arheologică mai degrabă slabă (v. Prefața, p. 7). Cercetătorul german anunță de altfel un program științific cuprinzător, care va avea două direcții. Prima dintre ele va urmări prelucrarea descoperirilor de la Osterburken, în domeniile tehnicii de construcție, paleobotanică și osteologie și vor constitui următorul volum al seriei. O a doua direcție are drept scop colectarea tuturor dovezilor despre beneficiari din afara Osterburkenului; lanțul de beneficiari, piese de echipament, planuri de stații de beneficiari, reprezentări imagistice, izvoare literare, papirologice și epigrafice.

Acest prim volum cuprinde tocmai izvoarele epigrafice care sînt legate de beneficiari, la 90 de ani (în momentul apariției lucrării) după contribuția lui A. V. Domaszewski *Die Beneficiarienposten und die röschen Straßennetzen*, Westdt. Zeitschr., 21, 1902.

O caracterizare cifrică a lucrării ar fi următoarea: 959 inscripții, din care 550 și în fotografie sau desen, 15 hărți ale provinciilor indici, liste de prescurtări și bibliografice, totul pe 869 de pagini de format mare.

La începutul volumului stau la dispoziție foarte utile indicații de utilizare a corpusului. Ordinea inscripțiilor corespunde, în cadrul fiecărei provincii, ordinii alfabetică a denumirilor actuale ale localităților de descoperire. Desigur că s-au menționat și numele antice acolo unde ele se cunosc. La fiecare localitate inscripțiile s-au înșirat după schema uzuală: inscripții onorifice, liste de lăsare la vatră, documente oficiale, inscripții de construcție, inscripții

votive și, în fine cele funerare. Inscripțiile latine le preced pe cele în limba greacă.

La fiecare inscripție se menționează locul de descoperire (FO), locul de păstrare (AO), precum și publicările anterioare, respectiv bibliografia. Urmează datele tehnice ale inscripției: tipul inscripției, materialul, dimensiunile, starea de păstrare. După aceea se descriu detaliile plastice din afara câmpului inscripției, mai întâi fața, apoi latura stîngă și, în final, latura dreaptă.

După această parte introductivă se redă textul întregit, după toate regulile epigrafice, al inscripției. Simbolul BF care, însoțit de o cifră, urmează după textul inscripției desemnează o anumită modalitate de scriere prescurtată a cuvântului *beneficiarius* în inscripție. Lista 4a de la pagina 11 explică aceste prescurtări. Lista 4b care corespunde inscripțiilor grecești se află la p. 12.

Particularitățile fiecărei inscripții sunt de asemenea menționate, anume ligaturile, literele înscrise și suprainălțate, greșelile de lapicid etc.

Comentariile istorice sunt scurte dar lămuritoare: originea beneficiarului și a familiei sale, posibilele înrudiri, cariera anterioară și ulterioară a beneficiarului (dacă se cunoaște), date despre unitatea militară a acestuia. În caz că inscripția menționează guvernatori provinciali, comandanți de trupe sau alți funcționari imperiali mai înalți, autorii trimit la lucrările prosopografice respective. Comentariul nu are note de subsol, citările făcându-se în text, ceea ce duce la o mai ușoară și directă folosire a corpusului.

Partea finală a tratării științifice a fiecărei inscripții este datarea, care aici se realizează după complexul arheologic de descoperire, după datele din interiorul inscripției, după modul de scriere și tipul literelor sau pe baza altor inscripții. Inscripțiile de beneficiari conțin adesea datări exacte după consultate și zile calendaristice (mai ales inscripțiile onorifice și votive). Aceste date pot fi de mare folos la datarea contextului de descoperire respectiv.

În ceea ce privește capitolul despre Dacia, aici sunt redată 68 de inscripții. Dintre lucrurile de descoperire se evidențiază Apulum

(Alba-Iulia) cu 22 de inscripții și Samum (Căseii) cu 11 inscripții. Această situație era de așteptat, întrucât Apulum era sediul legiunii a XIII-a Gemina. Comandantul legiunii îi stăteau la dispoziție beneficiari în dublă calitate, deoarece el era simultan legat de legiune cât și guvernator provincial. Cât despre Căseii, e vorba desigur de o stație de beneficiari a cărei existență pare sigură, dar care nu a putut fi încă reperată în teren. Rezerve se pot avea față de inscripția 536 din Căseii. Iulius Crescens, pomenit aici, putea să fi fost și un veteran obișnuit al unității auxiliare din castrul de la Samum (cuvântul de după *veteranus et* ... nu se păstrează, posibil să fi fost un *decurio* etc.).

Să mai amintim că alte 9 inscripții descoperite pe teritoriul României sunt tratate la capitolul Mocsia Inferior.

După partea principală, care tratează inscripțiile, a corpusului, urmează cele 15 hărți de provincii și a Italiei.

Fiecare hartă conține locurile de descoperire numerotate, capitalele de provincii, castrulele de legiune, drumurile și granițele, unde porțiunile de *limes* se disting. Hărțile sunt însoțite de liste ale locurilor de descoperire, alfabetice, cu numerele de pe hartă, cât și cu numerele inscripțiilor respective din corpus. Această metodă face posibilă o imagine clară asupra situației beneficiarilor în fiecare provincie, cât și o idee despre stadiul cercetărilor în această problemă.

Indicii se întind pe 63 de pagini și se compun din 22 de părți: nume de persoane, *cognomina* împărași și familiile lor, consuli, trupe, grade militare, localități, concordanțe între diverse corpusuri epigrafice etc. Cel care folosește lucrarea poate astfel să regăsească o temă oricareă într-un mod rapid și precis, fie în inscripții, fie în comentarii.

În final se ajunge la listele bibliografice, cea a surselor citate prescurtat și cea a celorlalte lucrări, în total 24 de pagini, care impresionează prin calitatea și numărul mare al surselor citate.

Opera se încheie cu sursele fotografiilor și desenelor reproduse.

Corpusul inscripțiilor grecești și latine ale beneficiarilor din Imperiul roman este o lucrare de un înalt nivel științific, care a fost elaborată cu exactitudinea recunoscută a cercetătorilor germani. Egon Schallmayer și ceilalți coautori ne-au pus la dispoziție un instrument de lucru foarte util, bogat documentat și practic în folosire. Dorința noastră poate fi doar aceea ca Oficiul monumentelor din landul Baden-Württemberg, care a publicat lucrarea ca vol. 40 al seriei *Cercetări și rapoarte de preistorie și istorie timpurie în Baden-Württemberg*, să continue publicarea rezultatelor viitoare ale acestui program de cercetare. Aceasta, în avantajul tuturor cercetătorilor de istorie și arheologie romană de peste tot.

Eduard Németh

ANDREA H. VADAY, *Die sarmatischen Denkmäler des Komitats Szolnok. Ein Beitrag zur Archäologie und Geschichte des sarmatischen Barbariums*, AN TAEUS, *Communicationes ex Instituto Archaeologico Academiae Scientiarum Hungaricae*, 17—18 (1988—1989), Budapesta, 1989, 290 p. 59 de planșe și 159 de ilustrații

Cuprins: Cuvânt introductiv (p. 9—13) lista bibliografică (p. 17—34), *Istoricul cercetărilor* (p. 35—39), *Importanța materialului arheologic descoperit în kom. Szolnok* (p. 39—44); *Piese de port* (p. 45—108); *Arme* (p. 109—118); *Obiecte de uz comun* (p. 119—130); *Ceramica* (p. 131—179); *Vase de sticlă* (p. 181—185); *Vase de bronz* (p. 186); *Monede* (186—189); *Caracterul relațiilor romano-barbare* (p. 189—192); *Ritul funerar, cultul morților, etnicul* (p. 193—205); *Cronologia descoperirilor sarmatice* (p. 205—210); *Note* (p. 211—229), *Catalogul descoperirilor sarmatice din Komitat Szolnok* (p. 231—291), *Ilustrația* (p. 291—353).

În *Cuvântul introductiv*, autoarea atrage atenția asupra momentului stabilirii sarmaților în Câmpia Panoniei, în cursul sec. I p. Ch.,

eveniment remarcat în izvoarele literare ale epocii și, în final, operează încadrarea topografică a zonei ce urmează a fi analizată, aflată parțial în zona estică a spațiului locuit sarmați pe teritoriul Ungariei, respectiv în komitatul Szolnok.

Istoricul cercetărilor cuprinde o scurtă privire asupra literaturii de specialitate referitoare la sarmații iazigi începând din anul 1829 și până la analizele de detaliu ale unor descoperiri recente.

Cap. 3. *Importanța documentară a materialului de factură sarmatică descoperit în Kom. Szolnok*. Spre deosebire de repertoriul avut anterior la dispoziție de M. Párducz (620 de puncte dintre care 69 de necropole în kom. Szolnok), A.H.V. discută acum un număr mult mai mare de descoperiri (152 de necropole